

Ooievaars in Diergaarde Blijdorp

Hans Post & Fred Rueb

Illustraties: J. van den Bosch.

Inleiding

De laatste tientallen jaren werden er steeds meer sombere berichten gepubliceerd over het afnemend aantal Ooievaars in ons land. De oorzaken zijn gedeeltelijk bekend en wij noemen hier het verdwijnen van het oerhollands landschap en de toename van de industrie. Het zien van een Ooievaar werd bijna zo'n zeldzaamheid dat de dierentuinen en vogelparken deze vogel wel in hun collectie moesten opnemen (voor zover dit nog niet reeds het geval was). Dat er iets moest gebeuren om deze vogel voor ons land te behouden, was meerdere instanties duidelijk geworden. Zo werd in het begin van de jaren zeventig het ooievaarsdorp 'Het Liesveld' geopend, later gevolgd door een aantal 'buitenstations'. De doelstelling achter dit project was het in de vrije natuur terugbrengen van in (semi)-gevangenschap gefokte Ooievaars om zo de verontrustende teruggang van de Ooievaars in ons land tot staan te brengen. Dat deze stations goed werk afleveren, hebben wij deze zomer in Diergaarde Blijdorp mogen aanschouwen. Niet minder dan drie vrij vliegende Ooievaars verbleven in 1984 bijna dagelijks in de diergaarde. Omdat dit niet elk jaar gebeurt, zijn de waarnemingen vanaf 12 april 1984 in dagboekvorm genoteerd en uiteindelijk in dit artikel verwerkt. Dat Diergaarde Blijdorp zelf ook een bijdrage levert aan het behoud van de Ooievaar voor ons land laat onderstaand overzicht tevens zien.

Nestbouw en voedsel

De Ooievaars van Diergaarde Blijdorp broeden op de grond. Deze grondnesten zijn zeer eenvoudig en bestaan hoofdzakelijk uit bundels takken aangevuld met los materiaal (foto 1). Soms wordt er door de verzorgers een begin gemaakt met de nestbouw, waarna de Ooievaars dit nest verder afbouwen. Meestal broeden de vogels op de zelfde plek op een weide. Het jaar na een voorafgaand broedseizoen restaureren de Ooievaars het nest en be-

ginnen rond begin april met het leggen van eieren.

De Ooievaars worden éénmaal per dag gevoerd met dode ééndagskuikens, vis en af en toe wat muizen. Het door het dierentuinpubliek toegegooid 'voedsel' zoals brood, kaakjes en zelfs chips (foto 2) wordt eveneens opgenomen. Als de Ooievaars jongen hebben, wordt er af en toe wat extra voedsel bij het nest gegooid. Dit voedsel bestaat dan uit stukjes hart, krekels, jonge muizen. fijnge-

De Ooievaars van Blijdorp broeden op de grond.

Foto: Diergaarde Blijdorp.

	Aanwezig op 1 januari	Ontvangen	Geboren	Hier van dood	Overige sterfte	schenking/weggevoegen	Aanwezig op 31 december
1977	2-3						2-3
1978	2-3		2	1		1	2-2+1
1979	2-2+1						2-2+1
1980	2-2+1		3	1		2	2-2+1
1981	2-2+1				2		1-1+1
1982	1-1+1						2-1
1983	2-1	3	5	5			2-2+2
1984	3-3		3	2	1		3-2+1

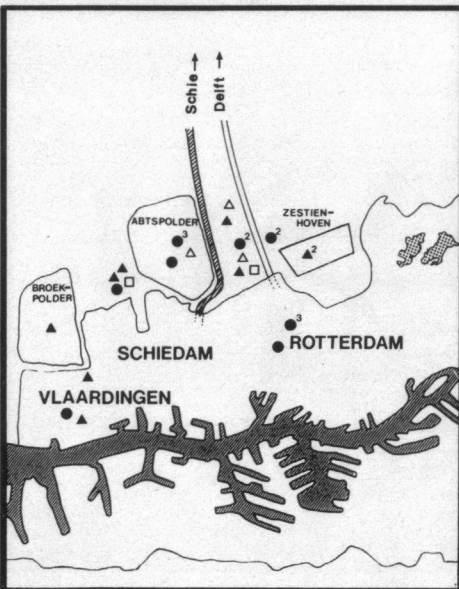
1-0 mannetje
 0-1 vrouwtje
 +1 ongesekste vogel

Figuur 1. Overzicht van het aantal Ooievaars in diergaarde Blijdorp tussen 1977 en 1984.

sneden ééndagskuikens en tartaar. De oudervogels pikken dit op en voeren het hun jongen. Zodra de jongen volgroeid zijn, worden ze bij andere Ooievaars gezet om weer nieuwe fokstellen te kunnen vormen of ze worden losgelaten zoals in 1978 en 1980. Niet alleen de jonge Ooievaars, die in de vrije natuur worden geboren, staan aan vele geva-

Figuur 2. Waargenomen Ooievaars rond Rotterdam tussen 1979 en 1984.

△-1979 ■-1982
 ▲-1980 ○-1983
 □-1981 ●-1984

ren bloot, ook de vogels die in een dierentuin ter wereld komen, moeten goed opletten waar ze terecht komen. Zo kwam er in 1980 een jong terecht op het tijgerterras, hetgeen hij met de dood moest bekopen.

Broedresultaten in Diergaarde Blijdorp

Diergaarde Blijdorp had in de jaren zeventig verscheidene Ooievaars in haar collectie. Dit heeft helaas geen grote aantallen nakomelingen opgeleverd. Eén stel kwam tot goede resultaten. Dit fokstel, in 1958 in Blijdorp binnengekomen als verkeersslachtoffer, verbleef ruim 23 jaar in de diergaarde. Zowel het mannetje als het vrouwtje overleed in 1981. Sectie wees als doodsoorzaak voor het mannetje een levertumor en voor het vrouwtje ontstoken hartkleppen aan. Bijna jaarlijks (foto 3) heeft dit fokstel voor nakomelingen gezorgd. In 1978 en 1980 hebben de jonge Ooievaars de gelegenheid gekregen om weg te vliegen, dat een tweetal ook heeft gedaan (zie figuur 1). Eén van deze vogels is geringd met een smalle blijdorpring met nummer L 082. Beide vogels hebben in 1980 en 1981 geruime tijd rond de diergaarde gezworven.

Bij het Rijksinstituut voor Natuurbeheer is dan ook navraag gedaan naar binnengekomen waarnemingen van Ooievaars uit de omgeving van Rotterdam over de periode 1979-1984. Deze waarnemingen werden aangevuld met de gegevens van enkele vogelaars. In deze periode blijken regelmatig Ooievaars te

Ooievaars eten zelfs chips...
 Foto: H. Kik.

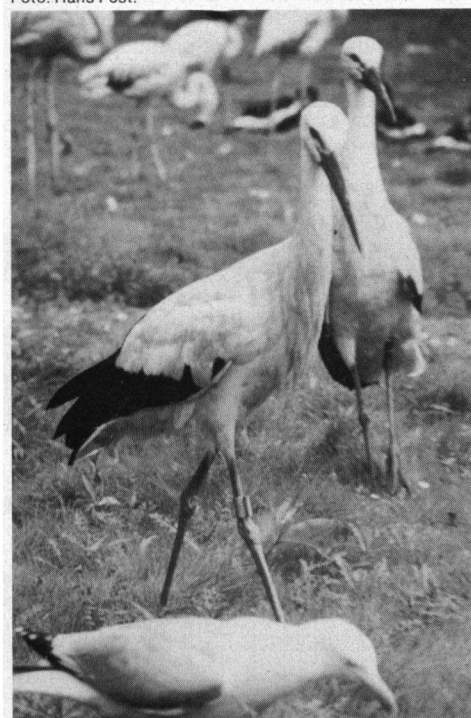

Ooievaars van enkele dagen oud.
Foto: Hans Post.

Eén van de Wassenaarse jongen.
Foto: Hans Post.

Het Wassenaarse vrouwtje met één van de jongen van 1984.
Foto: Hans Post.

Op de voorgrond een Blijdorp-Ooievaar met kleine ring en op de achtergrond twee 'Wassenaar'-Ooievaars met hoge ring.
Foto: Hans Post.

zijn waargenomen rond vliegveld Zestienhoven, langs de rijksweg Rotterdam richting Den Haag. Deze waarnemingen zouden betrekking kunnen hebben op de Blijddorp Ooievaars. Van de waargenomen Ooievaars is het niet bekend of ze voorzien waren van een ring, zodat de herkomst van de vogel twijfelachtig blijft. Ook hier weer blijkt het belang om bij het doorgeven van een waarneming tevens te vermelden of de vogel was geringd en zo mogelijk het ringnummer (zie figuur 2).

Toen in 1981 het oude fokstel overleed, was Blijddorp in het bezit van nog drie Ooievaars. Dit waren allemaal jongen van het oude fokstel te weten twee jongen van 1975 (1-1) en één jong van 1980 (1-0). Om dit kleine aantal Ooievaars aan te vullen en zo weer stellen te kunnen vormen, heeft Blijddorp in maart 1983, drie Ooievaars uit de Antwerpse Dierentuin ontvangen. Uit deze zes vogels heeft zich een stel gevormd, dat in 1983 tot broeden overging. Het eerste ei werd gelegd op 27 april 1983 en alle eieren, vijf in totaal, kwamen uit. Het eerste jong kroop op 2 juni uit het ei en de volgende vier steeds om de twee dagen. Een lang leven hadden deze jonge Ooievaars niet, want op 7 juni lag één jong dood naast het nest. De andere jongen stierven de dagen daarna. In 1984 heeft dit ouderpaar weer een nest gehad met vijf eieren, waarvan het eerste werd gelegd op 14 april 1984. Drie van de vijf eieren waren bevrucht en zijn ook uitgekomen. Twee van de drie jongen waren, net als in 1983 weer binnen een paar dagen overleden, maar het derde jong kon door tijdig ingrijpen van de verzorgers worden gered. De jonge Ooievaar werd grootgebracht naar een broed/opfokruimte waar het enkele weken on-

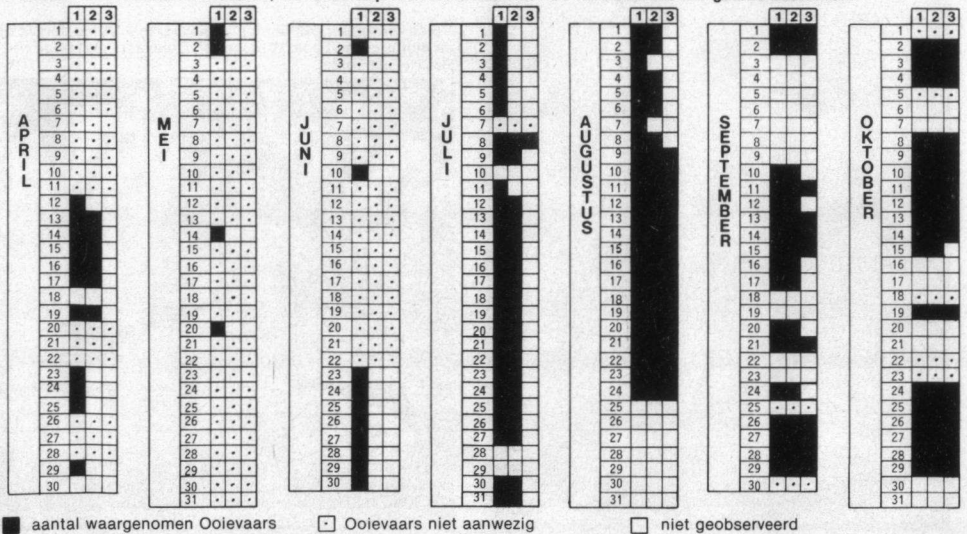
der een warmtelamp werd geplaatst en 5-6 maaltijden per dag kreeg. Het verstrekte voedsel was het zelfde als reeds eerder gezegd, aangevuld met meelwormen, hardgekookt ei, kalk en een vitaminepreparaat. Op dit moment (oktober 1984) is het jonge Ooievaartje volgroeid.

Over de oorzaken van de sterfte van 7 van de 8 jongen tasten wij nog in het duister. Sectie op de jongen verschaftte ons géén duidelijkheid. Wel bestaat het vermoeden dat de slechte weersomstandigheden een rol hebben gespeeld.

Ooievaars bezoeken Diergaarde Blijddorp

Op 12 april 1984 werd een vreemde Ooievaar opgemerkt tussen de Ooievaars van de diergaarde. De vogel was aan de rechterpoot geringd met een hoge ring. Eén dag later kwamen op 8.00 uur twee Ooievaars aanvliegen die op een weide landden en beide waren geringd (foto 4). De Ooievaars waren in vergelijking met de Blijddorp-Ooievaars nogal grauw van uiterlijk. De vogels werden gevoerd met muizen, vis en ééndagskuikens, wat gretig werd opgepakt. Wanneer wij deze beide dagen vergelijken met de aankomstdata van de wilde en gemengde paren op de nesten in Nederland voor 1984, kunnen wij in dit geval misschien spreken van aankomst na de trek. Besloten werd de bezoeken van de Ooievaars aan de diergaarde te gaan bijhouden, hetgeen resulteerde in het overzicht van figuur 3. Deze figuur laat zien dat er tot 23 juni 1984 slechts incidenteel één Ooievaar in Blijddorp kwam aanvliegen. Vanaf 24 juni 1984 komt echter één Ooievaar bijna dagelijks en een tweede vogel vanaf 8 juli 1984 frequent. Op 8

Overzicht van aantallen Ooievaars, die tussen april en november 1984 de Rotterdamse Diergaarde bezochten.

juli 1984 diende ook een derde Ooievaar zich aan. Wij kunnen ons afvragen waar de Ooievaarders tussen 20 april 1984 en 23 juni 1984 verbleven (figuur 3). Kunnen wij er hierbij van uitgaan dat het steeds de zelfde vogels betrof? Op 4 juli 1984 werd van de Ooievaar, die reeds enkele dagen achtereen aan kwam vliegen met een telescoopkijker de ring afgelezen. Navraag bij D. Jonkers van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer leverde als herkomstgegevens op dat het ging om een nakomeling van het ouderpaar uit dierenpark Wassenaar, dat daar reeds enkele jaren met succes in vrijheid broedt. Dit ouderpaar bestaat uit een vrouwtje afkomstig van het Liesveld (ringnummer 075) en een van oorsprong Duits mannetje (inmiddels zonder ring (foto 5).

De in Blijdorp afgelezen vogel droeg ringnummer 733 en maakte deel uit van een nest van vier jongen dat op 17 juni 1981 werd geringd (de andere jongen dragen de ringnummers 729, 738 en 739). Op 9 juli 1984 werd van de twee aanwezige Ooievaarders de ring afgelezen: 733 en 711. 711 bleek eveneens een jong van het ouderpaar uit Wassenaar, doch van 1983. Op 16 juli afgelezen 711 en 733 en op 29 september afgelezen 711, 733 en 729. Deze laatste komt dus eveneens uit het wassenaarse nest van 1981. Een derde jong uit dit nest van 1981; (738) is waargenomen op het Liesveld in 1984. Van het vierde jong; (739) is niets bekend. Omdat de ringen niet dagelijks werden afgelezen, konden wij in figuur 3 alleen maar het aantal Ooievaarders weergeven dat op een bepaalde datum Diergaarde Blijdorp bezocht. Wij kunnen dus niet met zekerheid de uitspraak doen of het de gehele waarnemingsperiode de zelfde drie vogels betrof. Gezien het aantal malen dat steeds de zelfde

ringnummers werden afgelezen, lijkt dit overigens niet onwaarschijnlijk (foto 6).

Wij vroegen ons af of de Ooievaarders in de diergaarde overnachten, of elders de nacht doorbrachten. Hoewel er géén nachtelijke controles werden uitgevoerd menen wij toch te kunnen stellen dat dit niet het geval was daar de vogels 's ochtends om 7.00 uur zelden aanwezig waren. 's Avonds bleven ze vaak tot na 17.30 uur zodat ze minstens 10-12 uur per dag aanwezig waren. Wij hebben ook gekeken of de vogels apart of gelijktijdig aankwamen. Hoewel het niet altijd mogelijk was om de vogels te zien landen, was er toch duidelijk sprake van een $\pm 50\%$ gescheiden aankomst en $\pm 50\%$ gelijktijdige aankomst op de dagen dat er in totaal drie Ooievaarders waren (figuur 4).

Mogelijk kunnen wij hieruit concluderen dat minstens twee vogels de nacht gezamenlijk elders doorbrachten.

Gezocht werd ook naar een relatie tussen aankomsttijd per dag en de weersgesteldheid. Uit onze gegevens blijkt hiertussen geen verband te bestaan.

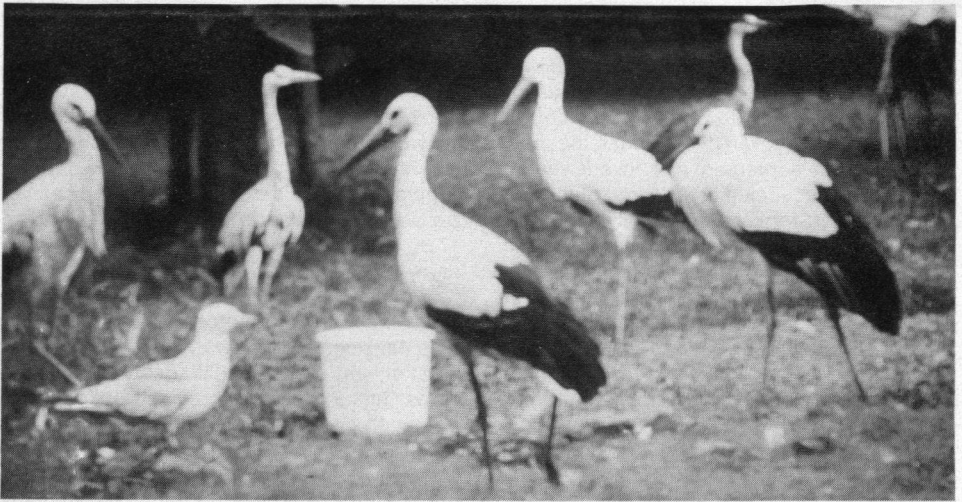
Zoals door D. Jonkers in dit nummer van 'Het Vogeljaar' wordt gesteld gaat het ringen van jonge Ooievaarders, voor wat betreft terugmelding, nu resultaat opleveren. Het is in ons geval opmerkelijk dat Ooievaarders, geboren in een dierentuin toch weer een soortgelijke omgeving opzoeken, waarschijnlijk doordat zij hier van voedsel verzekerd zijn. Tevens blijkt dat Ooievaarders geboren in 1981 na drie jaar nog steeds in elkaars gezelschap verblijven (foto 7).

(Blijdorp)-Ooievaarders in de toekomst

Diergaarde Blijdorp heeft zich voorgenomen voor het broedseizoen in 1985 enkele ooie-

datum	7,00	8,00	9,00	10,00	11,00	12,00	13,00	14,00	15,00	16,00	17,00	18,00
8-7					2							
9-8				2			3			3		
10-8							3					
11-8						2	3					
12-8								2	3			
13-8	1											3
14-8	1			2						3		
15-8								3				
16-8							1	3				
17-8								3				
18-8									3			2
19-8										3		
20-8								3				
21-8				3	TOTAAL							
22-8				3	TOTAAL							
23-8									3			
24-8								2	3			
1-9							3					
2-9								1	3			
11-9									3			2
13-9										3		
14-9								3				
15-9							3					
21-9	2					3					2	
26-9										2	3	
27-9							2	3				
28-9								3				
29-9	2			2				3				

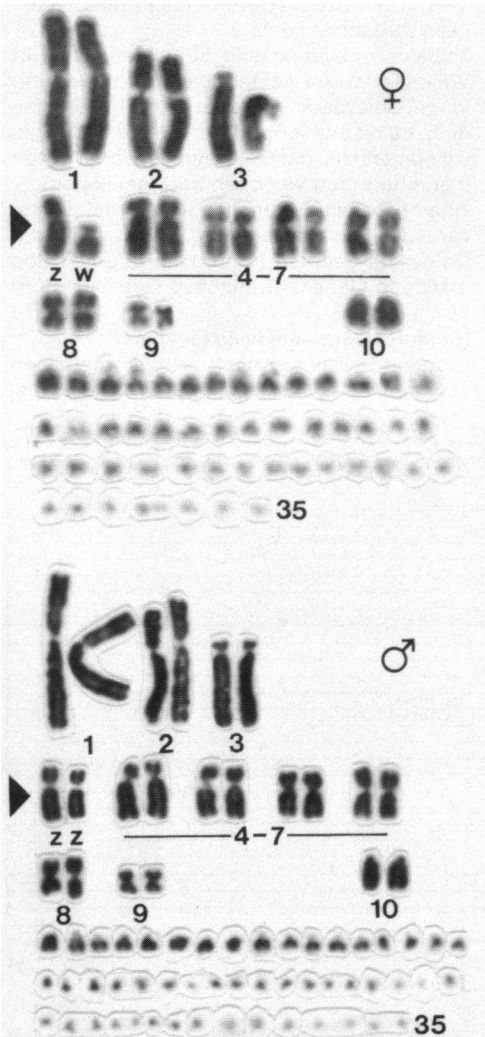
Figuur 4. Tijdstippen van aankomst van de Ooievaarders in Blijdorp op de dagen dat er drie waren vanaf april tot en met september.

Blijdorp-Ooievaars met de jongen van Wassenaar rond een emmer met voedsel.

Foto: Hans Post.

Chromosomen van een vrouwelijke en een mannelijke Ooievaar. Het pijltje wijst naar de geslachtschromosomen.
Foto: Diergaarde Blijdorp.

vaarsnesten in gereedheid te brengen. Wij denken daarbij aan zowel een hoog nest op het dak van de Rivierahal als aan enkele lage nesten op de weide waar de Ooievaars meestal verblijven. Het lijkt ons niet ondenkbaar dat een 'Wassenaar'-Ooievaar een paarverbinding aangaat met één van de drie Blijdorp-Ooievaars die niet meer kunnen vliegen en eveneens op genoemde wei verblijven.

Blijdorp zal in de naaste toekomst in samenwerking met het Liesveld gaan werken aan een verbeterd beheer van het ooievaarsbestand. Deze samenwerking zal zich voornamelijk richten op het uitvoeren van geslachtsbepalingen bij Ooievaars. Net als vele andere vogels kunnen Ooievaars op uiterlijke kenmerken niet of nauwelijks worden gesekst: in Blijdorp wordt voor zulke gevallen echter een speciale techniek toegepast. Van de te seksen vogels zal uit de vleugel wat bloed worden afgenomen. Dit bloed wordt gekweekt en zodanig bewerkt dat de chromosomen uit de witte bloedlichaampjes zichtbaar worden.

De geslachtschromosomen zijn, zoals op foto 8 is weergegeven, bij een mannelijke Ooievaar anders dan bij een vrouwelijke Ooievaar. Door deze geslachtsbepalingsmethode toe te passen is het binnen vier dagen bekend welk geslacht de dieren hebben, dat kan bijdragen tot het sneller selecteren van koppels en uiteindelijk tot een snellere en betere groei van het ooievaarsbestand.

Diergaarde Blijdorp hoopt op deze wijze een bijdrage te kunnen leveren aan het behoud van de Ooievaar voor ons land.

■ Hans Post & Fred Rueb, Diergaarde Blijdorp,
Van Aerssenlaan 49, 3039 KE Rotterdam.